

**ELEMENTE ROMÂNEȘTI ÎN VOCABULARUL LIMBII
BULGARE**
(*Pe baza Atlasului dialectal bulgar*)

Paraschiva Boboc
Universitatea Ovidius Constanța

Éléments roumains dans le vocabulaire bulgare – Atlas Dialectal Bulgare (Résumé)

Notre exposé essaie de distinguer les emprunts d'origine roumaine entrés dans le vocabulaire de la langue bulgare par voie orale et leur répartition sur le territoire actuel de l'Etat Bulgare. Nous avons pris en considération les résultats des recherches récentes provenant de la géographie linguistique, de l'étymologie, de la lexicographie et de la réalité ethno-culturelle. Nous avons constaté que les réponses offertes aux nombreuses questions du questionnaire lexical bulgare sont des mots d'origine roumaine: mămăligă, mălai, leucă, bordei, cucuruz, barză.

Pornind de la rezultatele existente astăzi în domeniul geografiei lingvistice, al etimologiei și al lexicografiei, încercăm în lucrarea de față să distingem împrumuturile de origine română pătrunse în vocabularul limbii bulgare pe cale orală și repartiția lor pe teritoriul actualului stat bulgar. Urmărind latura semantică, dar mai ales aria de răspândire, am studiat datele Atlasului dialectal bulgar, comparându-le cu informațiile oferite de atlasele lingvistice românești și, pe cât ne-a fost posibil, am luat ca reper lucrări lingvistice cu referiri la împrumuturile românești din limba sârbo-croată, pentru a arăta comunitatea împrumuturilor românești prezente în cele două limbi sud-slave vecine.

Hărțile *Atlasului dialectal bulgar* demonstrează că numeroase întrebări ale chestionarului lexical capătă drept răspuns cuvinte de origine română. Unele dintre ele, așa cum se va vedea, posedă trăsături fonetice arhaice, ceea ce permite fixarea lor în spațiul temporal al primelor contacte slavo-române. Altele au o distribuție mai restrânsă, dar ariile lor configurându-se în extensia ariilor de răspândire a termenilor românești pe teritoriul român și sunt rezultatul conjuncturii istorice și etnoculturale manifestate în ultimele secole ale mileniului doi.

Cuvintele de origine română, răspândite pe un teritoriu relativ întins sau restrâns, deși întrebuițarea lor nu este uniformă, ocupa aproape toate

compartimentele chestionarului, ceea ce permite repartizarea lor pe grupe tematice, astfel, determinându-se importanța lor în sistemul lexical al limbii bulgare.

1. Cuvinte răspândite pe un teritoriu relativ întins, referitoare la cultura materială, casa și gospodăria țărănească.

Мамалига / **mamaliga** "качамак" - "mămăligă", мамалиги "жълти петна по лицето" - "pete galbene pe față", мамалига (Duvernois 1167; Gherov, III, 47; BER III, 632; Capidan, 225; Niță-Armaș și col., 90; Osman-Zavera, *Împr. (rez.)*, 26).

Corespunde cuvântului românesc *mămăligă*, hărțile atlasului fiind realizate pe baza materialului cules pentru întrebarea 132, "названия за качамак" - "denumiri pentru mămăligă".

Sunt cartografiate formele мумалига, мамалига, мамулига, момалига, умалига, мумълигъ, мъмълига, explicabile prin trăsăturile fonetice ale graiurilor în care este în uz.

Aria de răspândire, compactă, cuprinde regiunea Dobrudja și Câmpia Dunării până la linia Sviștov-Pavlikeni-Dreanovo-Treavna, traversează Stara Planina incluzând județele Nova Zagora, Sliven, Iambol, Karnobat, Aitos și Burgas. Se conturează încă trei arii, cu aspect insular, care cuprind satul Jrebino și satul Goleam Dervent din județul Elhovo și munții Rodopi – Korovo, județul Velingrad (BDA I, h. 214, II, h. 225, III, h. 244; cf. ALRM, s.n., III, h. 922).

Întrebuințarea împrumutului românesc **мамалига** este semnalată și în graiul regiunii Kiustendil (*Bălg. dial.*, I, 236)

Volumul IV al *Atlasului lingvistic bulgar* nu cuprinde harta respectivă, motivând că răspunsurile subiecților investigați sunt invariabile.

O distribuție la fel de mare are și termenul bulgăresc **влашеник**, a cărui arie se intersectează la nord-est cu aria de răspândire a termenului **мамалига**, prelungindu-se spre sud, de la Burgas până la granița administrativă cu statul turc și simțit de subiecți ca "mai vechi", ceea ce confirmă ideea că mai întâi intră în circulație denumirile cu sens generic, apoi efectuându-se și împrumuturile termenului "tehnic".

Барабѡй / **baraboj** "картофель, *Solanum tuberosum*"-"cartof, *Solanum tuberosum*" (*RBE* I, 415; *BER* I, 32; Duvernois, 57; Gherov, I, 25; Niță-Armaș, 74; Osman-Zavera, *Împr(rez.)*, 23).

Termenul este cartografiat ca răspuns la întrebarea 133 "названия за картофи" - "denumire pentru cartofi", iar marea diversitate de variante fonetice în graiurile bulgărești este explicabilă prin modalitățile specifice de pătrundere orală, receptare și asimilare. Astfel, au fost înregistrate variantele **бъръбѡй**, cu reducere a vocalelor neaccentuate, **барамбѡй**, cu epenteză favorizată de prezența consoanei bg. [p], **брамбѡй**, **брабѡй**, **барбѡй**, sincopate ca în **рапта** î.l.d. **работа**, **кошк'и** î.l.d. **кокошки**, cu bg. [p] sonant **брбѡй** ca în **грне** î.l.d. **гърне**, **парапѡйки** și **тарабѡйки**, [б] > [п, т] fonetisme dialectale care se manifestă în cuvinte des întrebuițate, forme obținute cu siguranță din **барабѡй**¹.

Hărțile atlasului relevă o răspândire foarte mare a cuvântului **барабѡй**, aria lui înscriindu-se în interiorul ariei termenului картоф/и/. Cuprinde Câmpia Dunării până la afluentul Skăt, zona meridională a munților Stara Planina, Câmpia Tracă până la linia Stara Zagora, Cirpan, Părvomai, munții Rila și zona nord-estică a Rodopilor.

Ca răspândire teritorială, împrumutul rom. **барабѡй** ocupă locul doi dintre denumirile **cartofului** (*BDA* I, h. 223; II, h. 233; III, h. 253; IV, h. 321; cf. *ALRM*, s. n., III, h. 915).

În interiorul acestor arii se întrebuițează denumirile primare, de identitate etnică, formate spontan pe teren bulgăresc **влáшки боп**, **улáшки боп** ca sinonime a termenului **барабѡй**. Bg. **барабѡй** corespunde termenului românesc **baraboiu** (*DLR*, I, partea I, 488), fiind împrumutat odată cu planta importată în 1825 de către grădinarii bulgari din Leaskoveț². Pătrunderea plantei, dar și instaurarea cuvântului românesc în graiuri, a fost favorizată și de contactele directe ale populațiilor române și bulgare, intense pe vremea războiului ruso-turc din Crimeea, urmat de războiul ruso-turc din 1877-1878 la care este știut, au participat și trupele române.

Лѣвка / **levka**"част от волска кола - криво дърво, което свързва върха на климията с края на оста" - "piesă a carului - lemnul încovoiat, care leagă vârful inferior al loitrei cu capătul osiei" (*RBE* VIII, 554; *BER* III, 339; Gherov, III, 8; Andreicin, 411).

Sunt cartografiate formele, adaptate fonetismului graiurilor nord-estice, **лѣвка** (cu asimilația [ф]>[в]), **л’ока** (< rom. dial. *liocă*), **й’офка** (decompoziție și iotare; cf. **поята[пой’ата]**), ca răspuns la întrebarea 183 "названия за левки на волска кола" - "denumiri pentru leuca carului".

Aria de întrebuițare a termenului **лѣвка** are granițele: la nord, fluviul Dunărea, la vest Iugoslavia, la sud, linia Berkovița-Botevgrad care continuă spre nord până la Lukovit, apoi merge pe cursul râului Iskăr până la Dunăre. La est de aria "левка" s-a răspuns cu **л’ока**, în localitatea Dolna Beșovița din județul Vrața este cartografiată forma **й’офка** (*BDA* IV, 368; Bernard, 348).

Este interesant de adăugat că termenul pl. **лѣвки** se întrebuițează în județul Vrața cu înțelesul "membre omenești curbate, strâmbе", metaforă populară a cuvântului tehnic (*BER* III, 339; *RBE* VIII, 554).

Corespunde termenului *leucă, liocă* (*DLRM*, 464; cf. *ALRR, Munt., Dobr.*, II, h. 249; v. Bernard, 346) fonetismului bulgăresc fiindu-i specifică articularea grupului vocalic [eu] din cuvinte de origine străină prin epenteză [й]și [в<у], evitând hiatul³.

Etimologia termenului românesc este pusă în legătură cu termenul bulgăresc, dar diversitatea variantelor fonetice, înțelesul și distribuția lui în dialectele din nordul teritoriului bulgar, sunt argumente care sprijină ipoteza originii românești a bg. **лѣвка** (vezi h. 8; cf. *ALRR Munt. Dobr.*, II, h. 249). La aceasta se adaugă și faptul că acest cuvânt nu este cunoscut decât în graiurile sârbocroate (**лѣвца**) și în cele bulgărești (cf. Mihăilă, *Împrumuturi*, 24, nota 5)⁴. Alături de faptul că termenul românesc a generat și derivate (*a leuci*, cf. *DLRM*, 464) menționăm și primele lui atestări ca nume de persoană și de locuri în secolul al XV-lea, pe teritoriul României (Mihăilă, *DLRV*, 148).

2. Cuvinte răspândite pe un teritoriu restrâns

2.1. Cuvinte referitoare la cultura materială, casa și gospodăria țărănească, viața pastorală, așezări.

Бордѣй / bordej"ниска схлупена къща" - "casă mică, dărăpănată", "изба, зимник"- "pivniță, beci", "maison délabrée" (*BER* I, 68; *RBE* I, 745; Niță-Armaș și col., 76; Andreicin, 71).

Provine din *bordei*, termen cu care s-a răspuns la întrebările 109 "названия за помещението, в което се намира огнището" - "denumiri pentru încăperea în care se află vatra" și 110

“названия за помещението, в което се спи” - “denumiri pentru încăperea în care se doarme”.

În hărțile atlasului termenul nu apare cartografiat, dar este menționat în comentariile hărților 297 și 298, vol. IV, cu numerele corespunzătoare satelor Brășleanița și Bojurița din județul Pleven.

Așa cum semnaleză lucrările de dialectologie, **бордѣй** și **бурдѣй** (cu reducția **о>у**) se întrebuințează în graiurile din județele Troian, Sviștov și Silistra, iar aria de răspândire fixată în nordul Bulgariei îl relevă ca împrumut efectuat în condițiile de contact lingvistic (cf. *ADC*, I, h. 3).

În comentariul hărților anchetatorii au adus precizarea că **бордѣй** a început să fie “concurat”, după primul război mondial, de sinonimul mai nou **къшти** (*BDA* IV, comentariul la h. 297, 298; cf. *Bălg. dial.*, III, 295; IV, 192). Observația aceasta, dar și înțelesul “locuință primitivă”, ne îndreptățesc să considerăm că împrumutul românesc a fost întrebuințat în vocabularul bulgar din perioada contactelor lingvistice timpurii ale celor două popoare.

În legătură cu sensul corespondent la noțiunea “încăpere în care se află vatra”, considerăm că acesta a fost înțelesul primar, fiind știut că, în general, omul simplu locuia odinioară într-o singură încăpere, împreună cu întreaga familie, prevăzută, desigur, cu vatră.

Прѣспа / **prispa** “покритата тераса пред къщата” - “terasa acoperită din fața casei” (întrebarea, 112); “покрытая тераса перед домом” (Mladenov, 29).

Atlasul lingvistic bulgar îl prezintă ca termen întrebuințat într-o arie restrânsă între Tutrakan și Silistra, deci în imediată vecinătate cu teritoriul limbii române (*BDA* II, h. 211; cf. *NALR.*, *Olt.*, II, h. 190; *ALRR Munt.*, *Dobr.*, II, h. 54).

Corespunde termenului **prispa** (în română a pătruns din limba ucraineană) împrumutând doar sensul propriu (*DLR*, t. VIII, partea a 5-a, 1506).

Појта / **pojata** “къшла, агъл, бачия; кошара, сайя, слон с зи мовище за добитък” - “sălaș, oierie, băcie; stână, staul, adăpost pentru animale prevăzut cu rezervă de hrană pentru ei” (*BER* V, 575: indică etimonul

românesc și expune, succint, părerile legate de originea cuvântului; Gherov, IV, 254; Andreicin, 718).

Cu **пойата** s-a răspuns la întrebarea 170: "названия за закритото помещение за овци в селото" - "denumiri pentru încăperea acoperită pentru oile din sat".

Termenul este cartografiat doar în volumul IV al atlasului, răspândirea lui formând arie conturată, la vest, de granița cu Iugoslavia, iar la nord de Dunăre până la gura de vărsare a râului Lom. De aici spre Montana, traversează județele Vrața, Berkovița, Svoghe, nord-vestul județului Sofia și se prelungește spre Vest, până la granița cu Iugoslavia, trecând prin județele Breznik și Trăn (*BDA* IV, 354).

Monografiile zonale și localizarea cuvântului, realizată de autorii dicționarului etimologic, semnaleză prezența împrumutului românesc și în sud-vestul Bulgariei: în județele Radomir, Pernik, Dupnița, Blagoevgrad, Slivnița, Kiustendil (*Trudove*, I, 248; *Bălg. dial.*, II, 98; I, 261).

Tot cu termenul **пойата** s-a răspuns și la întrebarea 169 "названия за помещението за волове, крави, коне" - "denumiri pentru sălașul pentru boi, vaci, cai" întrebuițat cu acest înțeles în s. Brakiovți, județul Godeci, fiind folosit și în mediul urban (*BDA*, IV, 353). În folclorul din zona Pernik acest termen este folosit cu sensul "sălaș" alături de **бачія** / *baciya* < rom. *băcie* cu sensul "turmă" (Arnaudov și col., VII, 289).

Formele înregistrate de anchetatori, **пуйата** și **повата**, sunt explicabile prin influențele fonetice interdialectale și anume, reducția [o]>[y], respectiv, apariția lui [в] în fața vocalei iotate, ca în **доя** > **дова**, **крои** > **круви**, **тояга** > **тов'ага**⁵.

Provine din termenul românesc *poiată* (*DLR*, VIII, partea a 4-a, 352), iar identitatea semantică și fonetismul, specific limbii române comune, fiind evidente, include cuvântul bulgăresc **пойата** în grupa împrumuturilor efectuate în perioada de contact lingvistic româno-bulgar, intens exercitat în teritoriul de vest al Bulgariei actuale⁶.

Малай / **malaj** "кукурузно брашно; просеник" - "făină din porumb; pâine din făină de mei"; "царевичен хляб; царевично брашно-Северна България" - "pâine din porumb; făină din porumb - în Bulgaria de nord" (*BER* III, 624; Mladenov, 29; "farine de maïs"; mets préparé avec de la

farine de maïs et du lait (ou de pâte levée, à la farine de maïs, cuites au four" (Niță-Armaș și col., 90). Răspunsurile la întrebarea 131 "как се нарича в говора царевичният хляб" - "cum se spune în grai la pâinea din făină de porumb" sunt incluse în h. 312, vol. IV. Volumele I, II și III nu conțin harta respectivă.

Sunt cartografiate variantele **малай**, **мъла́й**, **мъла́енка** (**мъла́й** + formantul morfologic al substantivelor bulgărești de gen feminin **-енка**) care concordă, fonetic și semantic cu termenul **mălai** (DLR, VI, fasc. a 3-a, 232; ALR, s. n., I, h. 798, 970).

Cuvântul se întrebuițează în nordul Bulgariei, aria de răspândire, restrânsă, cuprinzând localitățile așezate pe ambele maluri la vărsarea în Dunăre a râului Oșam (Jernov, Văbel, Muselievo, Liubenovo, Novacene) și satele Slaveanovo, Pordin, Pelîșat din județul Pleven (BDA IV, h. 312).

Părerăa lui M. Mladenov că lărgirea sensului "кукурузная мука" - "făină din porumb" > "мамалыга" - "mămăligă" s-a produs pe teren bulgăresc, este mai greu de acceptat, **mălai** fiind termen polisemantic în română, iar graiurile românești având **mălăță**, "mămăligă", **mălaie**, s. f. **mămăligă** < **mălai** (DLR, VI, fasc. a 3-a, 237). În plus, satul Lileak din județul Târgoviște, unde este semnalat acest sens, se află în interiorul ariei de răspândire a termenului, împrumutat din limba română, **мамалига** (cf. h. 9) ceea ce dovedește că **малай** a fost împrumutat cu mai multe sensuri românești, la această adăugându-se și forma contrasă **мамалай** întâlnită în satul Văbel, județul Târgoviște (BDA II, h. 225).

La întrebarea 161 "названия за ямурлук" - "denumiri pentru zeghe", în satul Babovo județul Ruse s-a răspuns cu termenul **бундъ** / **bundă** (BDA II, h. 249).

M. Mladenov (*El. rom.*; 266) semnaleză prezența acestui cuvânt în graiul satului Reahovo, jud. Ruse, unde este întrebuițat cu sensul "un fel de haină păstorească din piele", deci, și aici prezentând o identitate formală și semantică cu rom. **bundă** (DLR, t. I, partea I, 694).

Cuvântul **бунда** este înregistrată în lucrările lexicografice publicate de Gherov (I, 85) și Duvernois (I, 173), acesta din urmă punându-l în legătură cu magh. **bunda**.

Dicționarul etimologic, sub redacția lui Vl. Gheorghiev, localizează termenul în aria de vest ca împrumut din limba maghiară prin filiera sârbă (*BER* I, 90).

Sub raport fonetic și semantic (bg. **бунда**, sârb. **бунда**, ucr., pol. **bunda**, rom. **bundă**: magh. **bunda**) cuvântul se dovedește neutru, în vestul Bulgariei, în cazul acesta existând premisele de pătrundere prin filieră sârbă.

Cartografierea cuvântului, însă, în județul Ruse, deci, în imediata vecinătate cu teritoriul român, sprijină ipoteza, formulată de M. Mladenov, despre posibilitatea de împrumut dublu: din maghiară prin filieră sârbă în graiurile de vest și din română în cele de est (cf. *ALRM*, s.n. III, h. 1006, “**bundă**”).

Баёр / **baer**, „низ от стари пари, с който млади булки си кичат главата”-“șirag/salbă /din bani vechi cu care nevestele tinere își împodobesc capul” (*RBE* I, 375; Mladenov, *Tălk.*, 98; Gherov, I, 21); “collier de monnoies anciennes, porte en guise d'ornement” (Niță-Armaș și col., 74: autorii indică originea românească și bibliografie). Supoziția **баёр** = **байр** “нещо високо, изпъкнало”-“ceva înalt, proeminent” < tc. **байур** (*BER* I, 26) sub raport semantic nu este convingătoare.

Cuvântul bulgăresc însumează datele fonetice și semantice ale termenului **baier/ă** (*DLR*, t. I, partea I, 432; *DLRM*, 63) fiind consemnat ca răspuns la întrebarea 168: “названия за мъниста” – “denumiri pentru mărgelile (din sticlă)”.

Împrumutul românesc, înregistrat cu formele diminutive **байърчитъ**, **байрчата**, **байрчита** se întrebuințează pe două arii restrânse. Prima se conturează în jud. Sredeț-Grudovo, cuprinzând localitățile situate între malul stâng al râului Sredețka reka, Bakadjițite, Hisar și Rusokastrenska reka, a doua arie cuprinde așezările județului Iambol aflate în triunghiul format de lacul Ovcearița, râul Kalnița și Manastirski văzvișenia. În aceasta ultimă grupare intră și s. Gledaceno, situat la sud de orașul Radnevo.

Cu totul izolat, în satul Bukovo, jud. Smolean, această podoabă feminină a fost numită de informatori cu termenul **байник**, formă augmentativă, în legătură evidentă cu **баёр** < **baier/ă** (*BDA* I, h. 250).

2.2. Cuvinte referitoare la floră.

Кукурúz / kukuruz "растението царевица, *Zea Mays*" - "planta porumb, *Zea Mays*" (*RBE* VIII, 340, indică etimologie românească; *BER* III, 109, presupune origine românească și citează bibliografia legată de originea și răspândirea termenului; Duvernois, 1068; Gherov, II, 430, menționează că și fructul este numit la fel).

Cu termenul **кукурúz** s-a răspuns la întrebarea 129 "названия за царевица" - "denumiri pentru porumb", în graiurile din nord-vestul teritoriului bulgar fiind înregistrate formele aflate în uz, **кукурús, кукрус, кукúрус, кукрус, курús**, și adaptate la sistemul fonetic dialectal bulgar.

Granițele zonei de întrebuințare, conform atlasului sunt: la nord - Dunăre, la vest - Iugoslavia, la sud hotarul este conturat de satele Diva Slatina, Dălghi dol (jud. Montana), Bărzia, Zanojene (jud. Berkovița), Ocindol, Osenovlog, Iablanița (raionul Svoghe), Saranți, Cekanovo, Makoțovo (raionul Elin Pelin), Pirdop, iar de aici linia estică limitativă a ariei continuă cu satele Goleama Jeleazna (județul Troian), Galata, Brestnița (județul Teteven), Dermonti, Todoriceane, Reseleț (județul Lukovit) se prelungește spre nord, incluzând localitățile așezate pe ambele maluri ale râului Iskăr până aproape de vărsarea lui în Dunăre. (*BDA* III, h. 250, h. 318).

În această arie de răspândire compactă, doar în câteva puncte nu este înregistrat termenul **кукурúz**.

Vecinătatea ariei cu teritoriul român este un indiciu relevant că numele a fost împrumutat împreună cu planta *Zea Mays*. Un argument în plus îl constituie atestarea numelui și începutul cultivării plantei în Transilvania și Țara Românească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în timp ce pe teritoriul Bulgariei informațiile despre cultivarea acestei plante datează din 1873⁷. Graiurile bulgărești, în genere, păstrează numele focarelor secundare de răspândire a plantei *Zea Mays*, reflectate în originea aducătorilor, direcția de pătrundere devenind astfel transparentă: **арáбка, арáпка, рáпка, грéчка**

În acest context se înscrie și denumirea porumbului **влáшка / vlaška**(**влáшка, улáшка** - cu labializarea consoanei inițiale, pl. **влáшки**) răspândit în sud-estul Bulgariei și relevând pătrunderea plantei și numelui din România (*BDA* I, h. 220). Sensul "porumb" este atestat și în folclorul județului Malko Tărnovo (Arnaudov și col., VI, 370).

Pe teritoriul acestei arii, în zona malului drept al râului Fakiiska se întrebuițază cuvântul **Влѣшка** pentru denumirea fructului cu boabe (întrebarea 130 a) și **Влѣшковина** (întrebarea 130 b), pentru denumirea fructului fără boabe (*BDA* I, h. 221, h. 222).

Мамул / **тамул** pl. **мъмўле** este termenul sinonim pentru **кукурўз** "planta *Zea Mays*", întrebuițat în s. Ribarița (raionul Teteven), s. Mlecevo (raionul Sevlievo), s. Șipka și s. Șeinovo (raionul Kazanlăk), aria având aspect "insular" (*BDA* I, 220, IV, 318).

Considerându-l mai vechi, informatorii au răspuns cu acest termen la întrebările 129 "названия за царевица" – "denumiri pentru porumb" și 130 a "названия за царевичен кочан със зърна" – "denumiri pentru știuletele de porumb".

Lucrările dialectologice zonale semnaleză prezența termenului **мамул**, pl. **мамўли**, cu variante fonetice specifice graiurilor, în județul Troian; localitatea Enina din jud. Kazanlăk; localitățile Klisura, Koprivștița, Levskigrad, Kotel, Kolarovgrad; s. Tarfa, jud. Ceataldja; s. Dolno Ezerovo din jud. Burgas, lărgind apreciabil aria de răspândire conturată de hărțile atlasului⁸.

De originea împrumutului românesc sunt legate câteva ipoteze.

G. Weigand⁹ presupune pătrunderea plantei din Spania și Veneția, iar formarea termenului **мамул/и/** realizat pe teren bulgăresc dintr-un verb onomatopeic, **мамўля** "говоря неясно, фъфля" - "a vorbi neclar, a sâsâi", supoziție neplauzibilă sub raport semantic (*BER* III, 633). St. Stoikov (*Trudove* IV, 136) atribuie cuvântului și plantei origine turcă, dar aria de răspândire infirmă această părere.

Întrucât termenul se înscrie în sfera semantică "hrană" poate fi reconsiderată ipoteza formulată de St. Mladenov (*Et. p.*, 288) care pune **мамул/и/** în legătură cu **мăмăліга**¹⁰. La aceasta adăugăm observația că aria de răspândire a cuvântului în discuție coincide cu distribuția termenului **мамăліга**, hrană specifică traiului românilor din totdeauna, iar transferul de sens nu ridică probleme de ordin lingvistic: **мамăліга** > **мамул** "planta din care se prepară mămăliga".

Deși în lucrarea de față nu ne preocupă calchierea lingvistică produsă în vocabularul bulgar sub influența limbii române, în sprijinul teoriei de

"expansiune" a plantei și denumirile ei românești¹¹ cu direcția nord-sud, credem că este util să menționăm existența termenului **гълъб/и/ / gălăb/i/** "planta Zea Mays" <*porumb*, care formează o arie distinctă în nord-estul Bulgariei, ocupând raionul Silistra, Tutrakan, Ruse, Popovo, Razgrad, până la râul Baniski Lom (*BDA* II, h. 230). Pe aceeași arie, mai puțin zonele Silistra și Tutrakan, este întrebuițat și cu sensul "fructul porumbului cu boabe" (întrebarea 130 a; *BDA* II, 231).

Termenul **гълъбѝци / gălăbici** este înregistrat de anchetatori, cu totul izolat, în raionul Sredeț, s. Jeleazkovo (*BDA* I, 220).

Cu termenul **бърдза / bardza** s-a răspuns la întrebarea 150 "названия за щъркел" - "denumiri pentru barză".

Sub raport fonetic și semantic acest element lexical corespunde termenului *bardză* > *barză* (*DLR*, t. I, partea I, 505; Mladenov, 28).

Aria de răspândire, foarte restrânsă, ocupând zona între județele Silistra și Tutrakan, dar continuantă a ariei de răspândire a termenului românesc *barză*, *bardză* este un indiciu sigur pentru originea lui românească (cf. *BDA* II, h. 242 și *ALR*, s. n. III, h. 694 "barză").

2.3. Cuvinte referitoare la corpul omenesc.

Буш /abuš și **бушник, бушница / bušnik, bušnica**, cu formanți -**ник, -ница** și explicația: "кога си свие някой пръстите в дланите, та му стане ръката на топ; юмрук" - "când își strânge cineva degetele în așa fel încât mâna îi devine ghem; pumn" (Gherov, I, 89; Pancev, 41; *BER* I, 95, derivate citate sub articolul **буша, бушвам, бушна**; Mladenov, 28: autorul pune termenul bulgăresc în legătură cu *buși*, pentru care însă presupune origine bulgară).

Harta a fost realizată pe baza răspunsurilor date la întrebarea 199 "названия за юмрук" - "denumiri pentru pumn".

Cuvintele formate pe baza etimonului românesc - **бушник, бушница** < **буш**, sunt întrebuițate în graiul zonelor Pleven, Nikopol, Sviștov și Silistra (*BDA*, IV, h. 342; Mladenov, 28).

Aria de răspândire, conturată în nordul Bulgariei, într-un spațiu aflat în vecinătate cu graiurile românești este un indiciu în plus pentru originea

românească a termenului **буш**, a cărui forma internă s-a pierdut, în graiurile bulgărești fixându-se formele secundare.

Corespunde termenului **буш** cu înțelesul original "pumn" din expresiile */a cădea/ în patru buși, /a umbla, a se târî/ de-a bușile/a/, de-a bușa*, atestat în dacoromană, meglenoromană și aromână (DLR, t. I, partea I, 705).

2.4. Cuvinte referitoare la fenomene ale naturii.

Джѣр, джѣр / **džer, džir**, atestat ca răspuns la întrebarea 201 "н азвания за скреж" - "denumirea pentru chiciură".

Aria de răspândire, restrânsă, cuprinde zona dunăreană între localitățile Svišov și Nikopol prelungindu-se până la localitatea Levski (BDA, II, h. 278).

În localitatea Stanevo, jud. Lom, cu termenul **Джерата** "кладенче при Станево, Ломско" (BER I, 360) este numită o fântână.

Bg. **джѣр**, varianta **джѣр**, corespunde termenului **ger** "temperatură foarte scăzută (în toiu iernii), frig mare cu îngheț" (DLR, II, partea I, 331), evoluția semantică în limba bulgară fiind ușor de înțeles.

Forma **джѣр** se explică sub raportul caracteristicilor fonetice specifice graiurilor dunărene ([ѣ] î.l.d. [e], cf. BDA II, h. 20, 51, 51; Mladenov, 28).

Configurația ariilor de răspândire a elementelor lexicale identificate în *Atlasul Dialectal Bulgar*, trăsăturile lor fonetice și semantismul permit observația că în vocabularul limbii bulgare s-au conservat termeni românești, fie de origine latină sau autohtonă, fie de proveniență străină, formând primul strat de împrumuturi românești, deci din perioada de bilingvism româno-bulgar (**баѣр, поѣта, бѣш**). Ulterior acești termeni s-au modificat semantic în funcție de realii, dar și de seria sinonimică căreia s-au subordonat în corelație cu alți termeni de proveniență slavă, greacă, turcă etc.

Un alt strat îl formează termenii **кукуруз, мамул, мамалига, барабой**, pătrunși după încheierea perioadei de bilingvism (sec. XIII – Bernstein, *Omagiu I. Jordan*, 78), a căror vechime coincide cu introducerea obiectului sau plantei în gospodăria țărănească.

Un ultim strat, de dată recentă (în sec. al XIX-lea, epoca renașterii bulgare, când s-a intensificat mișcarea de eliberare și sute de revoluționari, oameni de cultură, tipografi, scriitori și jurnaliști, buni cunoscători ai limbii române, o bună parte din ei instruiți în școli românești, și-au desfășurat activitatea ocrotiți de guvernul român, au editat reviste și ziare bilingve sau

numai în limba română – vezi Mihăilă, *Aspecte teoretice*, 58) îl constituie cuvintele răspândite în nordul teritoriului bulgar, ariile lor prefigurându-se în continuante directe ale ariilor termenilor românești (de ex. **бордѣй, прѣспа, малѣй, бърдза, бунда, лѣвка/л'ока, джер / джѣр**).

Note

1. St. Stoikov, *Bălgarska dialektologija*, Sofia, 1968, p. 72, 142; Vl. Gheorghiev, Iv. Duridanov, *Ezikoznanie*, Sofia, 1965, p. 96-97.
2. St. Stoikov, *Op. cit.*, p. 204.
3. St. Stoianov, *Gramatika na bălgarskija knižoven ezik. Fonetika I Morfologija, Sofia, 1964.*, p. 91.
4. M. Mladenov, înclină spre ideea originii bulgărești a termenului *leucă* neluând în considerație faptul că nu este inclus printre împrumuturile slave în limba română, *Note lexicale și etimologice*, LR, XXIII, București, 1974, 1, p. 52.
5. St. Stoikov, *op. cit.*, Sofia, 1968, p. 140.
6. Transformarea lat. [I], [II] + j > [I'] > [i] s-a efectuat în româna comună; cf. M. Sala, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, București, 1970, p. 49, 115-154.
7. Hr. Holiolcev, *Za proizhoda na kukuruž (kukurica) "carevica Zea Mays"*, *Izvestija*, XI, Sofia, 1964, p. 464 și urm.
8. Hr. Holiolcev, *Za proizhoda na kukuruž (kukurica "carevica Zea Mays"*, *Izvestija*, XI, Sofia, 1964, p. 464 și urm.
9. G. Weigand, *Die Terminologie des Maises im Bulgarischen, Rumänischen und Kleinarussischen*, Jahresbericht, XVII-XVIII, Leipzig, 1911, p. 364.
10. Cf. soluția, *mamul < mamuliga < *mamula*, propusă de G. Pascu, *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, Genève, 1924, p. 251.
11. Iv. Zaimov, *op.cit.*, p. 115; Sv. Ivancev, *Edno vāzmozno objasnenie na nazvanieto gālābi za carevicata*, *Izvestija*, XVI, Sofia, 1968, p. 147-150; Maria Rădulescu, *Raporturi lingvistice bulgaro-române*, Omagiu I. Iordan, 1958, p. 717.

BIBLIOGRAFIE

1. Dicționare

Andreicin, L. Andreicin, L. Gheorghiev, St. Ilcev, N. Kostov, Iv. Lekov, St. Stoianov, Țv. Todorov, *Bălgarski tălkoven rečnik*, Ediția a IV-a, adăugită și revizuită de Dimităr Popov, Sofia, 1994.

BER I-V, Vl. Gheorghiev (redactor), Iv. Gălăbov, I. Zaimov, St. Ilcev ș. a., *Bălgarski etimologičen rečnik*, I-III, Sofia, 1971 (1979) – 1986; redactori științifici Vl. Gheorghiev și Iv. Duridanov, IV, Sofia, 1995; redactor responsabil Iv. Duridanov, V, Sofia, 1996 (publicarea continua).

DLR I-XII, *Dicționarul limbii române*, [DA] redactor Sextil Pușcariu, Tomul I, partea I (A-B), 1913, partea II (C), 1939; partea III, fasc. 1 (D-De), 1949; Tomul II, partea I (F-I), 1934,

partea II, fasc. 1, 2, 3, (J-Lojnița), 1937, 1940, 1948, București (Academia Română); [DLR] Serie nouă, redactori responsabili Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu, Tomurile VI-XII, 1965-1994 (publicarea continuă).

DLRM, *Dicționarul limbii române moderne*, redactor D. Macrea, București, 1958.

Duvernois, A. Duvernois, *Slovar' bolgarskogo jazyka po pamjatnikam narodnoj slovesnosti i proizvedenijam novejszej pečati*. I-II, Moscova, 1885-1889.

Gherov I-VI, N. Gherov, *Rečnik na bālgarski ezik s tālkuvane rečite na bālgarski i ruski*, I-V, Ediție fotomecanică, Sofia, 1975-1978; vol. VI – *Dopālnenie* de T. Pancev, Sofia, 1978.

Mihăilă, DLRV, G. Mihăilă, *Dicționarul limbii române vechi (sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI)*, București, 1974.

Mladenov, *Ēt.r.*, St. Mladenov, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bālgarskija knižoven ezik*, Sofia, 1941.

Mladenov, *Tālk.*, St. Mladenov, *Bālgarski tālkoven rečnik s ogled kām narodnite govori*, I (A-K), Sofia, 1951.

RBE I-VIII, Kristalina Ciolakova (red. șef), Keti Niceva, Siika Spasova-Mihailova, *Rečnik na bālgarskija ezik*, I-VIII, Sofia, 1977 (1979, 1981, 1984, 1990, 1993)-1995 (publicarea continuă).

2. Atlase lingvistice

ALRM, s. n. I-III, *Micul Atlas Lingvistic Român*. Serie nouă.

ALRR Munt., Dobr., II, *Atlasul Lingvistic Român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, I-II, București, 1996.

NALR Olt. II, *Noul Atlas Lingvistic Român pe regiuni. Oltenia*, vol. II, sub conducerea lui Boris Cazacu, București, 1970.

BDĀI-IV, *Bālgarski dialekten atlas*, vol. I, Sofia, 1964; vol. II, 1966; vol. III, 1975; vol. IV, 1981.

ADC, *Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas*, vypusk 1, Kișinev, 1989. *Atlasul dialectologic carpatic comun*, vol. 1, Chișinău, 1989.

3. Lucrări științifice

Omagiu I. Iordan, *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958.

RS, *Romanoslavica* (București).

SCL, *Studii și cercetări lingvistice* (București).

Bālg.dial. I-VIII, *Bālgarska dialektologija. Proučvanija i materialii*. (Sofia; I-1962).

Izvestija, *Izvestija na Instituta za bālgarski ezik* (Sofia).

Trudove, *Trudove po bālgarska dialektologija* (Sofia).

Bernard, R. Bernard, *Dve ironični nazvanija na časti na tjaloto v balkanskite ezici*, Bālg.ez., Sofia, 1966, p. 344-347.

Bernstein, Omagiu, S. B. Bernstein, *Cu privire la legăturile lingvistice slavo-române*, Omagiu I. Iordan, București, 1958, p. 77-79.

Capidan, Raporturi, Th. Capidan, *Raporturile lingvistice slavo-române. I. Influența română asupra limbii bulgare*, DR, III, (1922-1923), Cluj, 1924, p. 9-238.

Mihăilă, Împrumuturi, G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, București, 1960.

Mihăilă, Aspecte teoretice, G. Mihăilă, *Aspecte teoretice și istorice ale studierii raporturilor lingvistice vechi slavo-române*, SCL, XXXIII, București, 1982, 1, p. 56-67.

Mladenov, El. rom., M. Sl. Mladenov, *Elemente românești în terminologia populară bulgară din domeniul îmbrăcăminte*, CL, XVII, Cluj, 1972, 2, p. 263-278.

Mladenov, M. Sl. Mladenov, *Neskol'ko leksičeskih rumynskih zaimstvovanij v severovostočnyh bolgarskih govorah. /Po. dannym. Bolgarskogo, dialektologičeskogo. atlasa, t. II, 1966/*, Balkanskoje jazykoznanie., XIII, Moscova, 1970, 2, p. 27-30.

Niță – Armaș și col., Silvia Niță-Armaș, N. Pavliuc, D. Gămulescu, T. Pleter, M. Mitu, Elena Timofte, Maria Osman-Zavera, I. Rebușapcă, Teodora Alexandru, D. Zavera, A. Tănăsescu, *L'influence roumaine sur le lexique des langues slaves*, RS, XVI, București, 1968, p. 59-121.

Osman-Zavera Maria, Osman-Zavera, *Împrumuturi lexicale românești în graiurile limbii bulgare*.

Împr. (Rez.), Rezumatul tezei de doctorat, București, 1977.

Arnaudov, și col., M. Arnaudov, Iv. Burin, Hr. Vakarelski, P. Dinekov, D. Osinin, *Bălgarsko narodno tvorčestvo*, I-XIII, Sofia, 1961-1965

Echivalențe alfabetice

ž – j; č – ce/ci; š – ș; c – ț; k – c; ja – ea/ia; ju – iu; jo – io; j – i (scurt); bg. ъ se redă prin ă